

УДК 347.45/.47:347.965.4

К. В. Гусаров

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ЮРИДИЧНИХ ПОСЛУГ ТА ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО КЕРІВНИЦТВА ПРОЦЕСОМ

У статті розглядаються питання забезпечення виконання договору про надання юридичних послуг. З огляду на конституційну закріпленість права на отримання професійної правничої допомоги аналізуються окремі аспекти правової природи договору про надання юридичних послуг. Відмічається специфічність суб'єктного кола цієї угоди, враховуючи можливість бути замовником юридичних послуг неповнолітньої особи. Разом з цим, невиконання умов вказаного договору не завжди може стати підставою для юридичної відповідальності з огляду на складність доведення вини у неналежному виконанні його умов з боку однієї або обох сторін. Крім цього, певна складність доказування є у стягненні повної оплати за надання юридичних послуг з боку виконавця.

Враховуючи правила обов'язкового представництва адвокатом прав та інтересів особи в судах, відмічається наступна особливість суб'єктного складу договору про надання юридичних послуг. Так, по наданню правової допомоги у низці правовідносин по представництву прав та інтересів (наприклад, у виконавчому провадженні, при наданні юридичних консультацій, по малозначним справам цивільного судочинства) участь адвоката не є обов'язковою. Тому виконавцем юридичних послуг може бути не лише адвокат, але і будь-яка правосуб'єктна особа: як фізична, так і юридична. В останньому випадку, на думку автора, існують так звані «субпідрядні» юридичні послуги, при яких матеріально-правові правовідносини закріплюються договором про надання юридичних послуг між замовником юридичних послуг та їх виконавцем – юридичною особою. І доказування по спору з подібним суб'єктним складом ускладнюється доволі заплутаним, підчас, колом прав та обов'язків за трикутником «замовник-виконавець-надавач» юридичних послуг.

Стаття містить також посилання на матеріали судової практики, що додає їй практичну спрямованість. Разом з цим, науковий інтерес до питань надання юридичної допомоги, зокрема адвокатами, пояснюється чисельними дослідницькими публікаціями у вітчизняних та закордонних виданнях.

Ключові слова: *договір про надання юридичних послуг, правова допомога, цивільне судочинство, вирішення спорів, доказування, судова юрисдикція, судове керівництво.*

DOI 10.34079/2226-3047-2022-12-23-24-91-97

Актуальність. Стаття 1 Конституції України характеризує державу як суверенну, незалежну, демократичну та правову. Це передбачає систематичну ревізію національного законодавства з метою вдосконалення забезпечення реалізації вказаних ознак. Соціальна та правова спрямованості держави зумовлюють необхідність посилення законодавчого регулювання процедур захисту прав та охоронюваних законом інтересів тих чи інших суб'єктів правовідносин, що мають місце на території України. Забезпечення такого захисту залежить, підчас, від належного надання правової допомоги. В цьому аспекті не можна недооцінити можливість отримання безоплатної правової допомоги певними суб'єктами, передбаченими Законом України «Про безоплатну правову допомогу».

Проте вказаний нормативний акт не є єдиним, що забезпечує можливість користування зазначеною допомогою (юридичними послугами). Окреме, якщо не лідируюче, місце в цьому займають норми Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Також слід вказати на норми процесуальних галузей права, рішення Конституційного Суду України, норми сімейного права тощо. Право на користування професійною правничою допомогою закріплено і у ст. 59 Конституції України. Її зміст гарантує кожному право на професійну правничу допомогу, включаючи безоплатну. Кожен вільний у виборі захисника своїх прав.

В той же час користування правничою (юридичною) допомогою потребує правового закріплення прав та обов'язків пов'язаних з цим правовідносин. Національне законодавство України містить чимало способів правового закріплення повноважень представника по наданню правової допомоги, яка часто небезпідставно асоціюється з юридичними послугами. У випадках надання безоплатної правової допомоги повноваження адвоката підтверджуються, наприклад, дорученням Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги та довіреністю згідно з вимогами процесуального законодавства. Разом з цим, повноваження адвоката можуть закріплюватись в ордері, довіреності фізичної або юридичної особи, свідоцтвом про народження дитини, рішенням про призначення опікуном, піклувальником або охоронцем спадкового майна. В останніх випадках маємо справу з закріпленням повноважень процесуального представника у змісту документів, що мають матеріально-правове підґрунття.

Окреме місце серед документів, закріплюючих матеріально-правові правовідносини особи, що потребує правової допомоги та особи, яка її надає, займає цивільно-правовий договір про надання юридичних послуг. Як і будь-яка цивільно-правова угода, він потребує встановлення механізму забезпечення виконання у випадку його невиконання або неналежного виконання. Питання ускладнюються відсутністю закріплення змісту цього договору у ЦК України та складністю виконання окремих його умов та дотримання процесуальних правил, про що мова йтиме на подальших сторінках цієї статті.

Варто зазначити і те, що аналіз варіантів забезпечення виконання договору про надання юридичних послуг нерозривно пов'язаний із розширенням меж правової допомоги у зв'язку із розширенням соціальних відносин, котрі врегульовані нормами права. Як наслідок, впродовж останніх декількох років спостерігається значне розширення категорій справ, котрі розглядаються в порядку цивільного судочинства. В свою чергу це зумовлює, за вірним твердженням В. Комарова та Т. Цувіної, необхідність переосмислення окремих класичних положень доктрини цивільного процесуального права з метою їх відповідності сучасним реаліям (Komarov and Tsuvina, 2021, с. 197).

Аналіз останніх досліджень дозволяє зробити висновок про наявність значного наукового інтересу до дослідження такого договору, як надання юридичних послуг. Цьому присвячено роботи К. Книгіна, Р. Чумака, Г. Ярошевської (Книгін, 2011, Чумак, 2021, Ярошевська, 2013) та інших вчених. Разом з тим, дослідження зазначеної угоди не уявляється можливим без аналізу наукових досліджень питань діяльності адвоката як процесуального представника, зокрема у цивільному процесі. У даному аспекті вважаю за доцільне позитивно оцінити зміст наукових досліджень Т. Вільчик, О. Попова, М. Шпака (Вільчик, 2015, Попов, 2021, Шпак, 2020). Вважаю за необхідне звернути увагу, що обмежений обсяг статті не дозволяє відмітити роботи інших, не менш авторитетних дослідників даної галузі.

Мета статті – визначити можливі варіанти забезпечення виконання умов договору про надання юридичних послуг. Досягнення цієї мети стало можливим завдяки аналізу специфіки матеріальних правовідносин, що є змістом цієї угоди. В той же час мета статті

також полягає і у дослідженні особливостей доказування обставин справи по спорах, котрі витікають із вказаного договору, у специфічних правилах судової юрисдикції та суб'єктного складу вказаних правовідносин.

Матеріали та методи. Робота над науковими дослідженнями потребує застосування методів наукового пізнання. Таке застосування буде науковою статтю у логічну структуру відповідно до її мети. При застосуванні таких методів автор вважає за доцільне навести наступну характеристику важливості застосування того чи іншого методу або принципу наукової діяльності. В одній з робіт автори останньої показали приклад застосовування належного інструментарію взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих загальнонаукових та окремих методів, притаманних тематиці дослідження. Методологія їх дослідження спирається на систему та принципи структурно-функціонального аналізу. У наукових дослідженнях має використовуватись весь набір необхідних взаємопов'язаних та доповнюючих один одного універсальних наукових та специфічних методів, притаманних дослідженню. При цьому не віддається пріоритет жодному з методів. Універсальні наукові підходи мають поєднуватись з методами сучасних наукових процесів. До них відносяться емпіричні методи та аналітико-синтетичний метод. Використовується також порівняльний метод (Danilyan et all, 2018, р. 24, 25). Проте аналіз сучасного правового регулювання викладених у статті питань не викликає необхідності користуватись історичним методом наукового пізнання.

Не зважаючи на практичну спрямованість статті, автором не використовувався також метод експерименту, оскільки при висвітленні матеріалу не було змоги активного та цілеспрямованого втручання у перебіг процесів, що досліджувалися. Однак при підготовці статті застосовувались основи спостереження з причини характеристики питань, що розглядаються у статті, за допомогою спостереження, за даними Єдиного державного реєстру судових рішень.

Виклад основного матеріалу. Аналіз інформації, що міститься у відкритій базі даних «Єдиний державний реєстр судових рішень» дозволяє констатувати наступне. На час підготовки даної статті вказаний реєстр налічував біля 130 тис. рішень судів цивільної юрисдикції різних інстанцій по спорах, що витікають з договорів про надання юридичних послуг, починаючи з 1 січня 2020 р. Ситуація, про яку іде мова, свідчить про наявність такого доволі розповсюдженого явища, як неналежне виконання умов вказаного договору однією стороною або всіма учасниками цивільно-правової угоди. Така велика кількість спорів, що розглядається принаймні в межах цивільного судочинства, дає привід говорити про існування певної кризи в наданні юридичних послуг. Пояснюється такий висновок вищевказаними даними Реєстру. При цьому слід враховувати і те, що далеко не всі цивільно-правові спори, включаючи тих, котрі витікають з договору про надання юридичних послуг, надаються на вирішення суду.

У даному зв'язку не можна обійти увагою і особливості судового керівництва такими процесами. Суб'єктний склад зазначених договорів характеризується, на відміну, мабуть, від решти цивільно-правових договорів, наявністю професійного «юридичного елемента». В якості останнього виступають адвокати та інші особи, які надають юридичні послуги. З огляду на це судове керівництво процесом та розгляд таких справ в цілому, враховуючи диспозитивні та змагальні засади цивільного судочинства, можуть бути вкрай ускладненим. При формуванні цієї точки зору приймалися до уваги особливості складання тексту договору та формулювання його умов на користь, у більшості випадків, виконавця юридичних послуг. Аналіз матеріалів судової практики свідчить про те, що з огляду на це підчас доволі важко надати оцінку належному виконанню таких умов договору, як підготовка проектів процесуальних та інших документів, оскільки договором не передбачено перевірка відповідності документів нормам національного законодавства, які повинні складатись виконавцем. Разом з тим,

судячи із змісту судового рішення, договором не передбачено надання юридичної допомоги щодо подальшого просування цих документів адресатам (ТОВ «Фокстрот», Держпродспоживслужба, банківська установа тощо). Напроти, позивачем, що звернулася до суду із вимогами про розірвання договору про надання юридичних послуг та стягнення матеріальних збитків, підписано Акт про надання юридичних послуг від 15 листопада 2022 р. Саме цим позивач фактично підтвердила, що отримала від ТОВ «Юридичний центр Bastion Права» всі обумовлені договором юридичні послуги. В аспекті судового керівництва суд у подібних спорах не вправі збирати докази, котрі стосуються предмета спору, із власної ініціативи. Виключеннями можуть бути витребування доказів судом тоді, коли він має сумніви у добросовісній реалізації учасниками справи їх процесуальних прав чи виконанні обов'язків стосовно доказів, а також при наявності інших випадків, передбачених цивільним процесуальним законодавством, про що вказано у ч. 7 ст. 81 ЦПК України (Красногвардійський районний суд, 2022). Наведений приклад свідчить і про існування проблеми складності доведення вини у невиконанні або неналежному виконанні зобов'язань з боку надавача юридичних послуг. Окремим чином варто наголосити і про складність стягнення сплачених сум оплати юридичних послуг з тієї причини, що в багатьох випадках розмір гонорару документально фіксується в договорі не в повному обсязі, а з метою закріпити оплатність юридичних послуг, що надаються. І зазначені проблемні питання не вирішуватимуться навіть при активному керівництві процесом з боку суду, що само по собі навряд чи є можливим при розв'язанні зазначених спірних правовідносин.

При правовій оцінці суб'єктного складу договору про надання юридичних послуг вважаю за доцільне приділити увагу питанням укладання вказаної угоди неповнолітньою особою в якості замовника юридичних послуг. Подібний випадок мав місце в судовій практиці та досліджувався автором в одній з публікацій (Гусаров, 2021). Зроблено висновок про можливість укладання договору про надання юридичних послуг неповнолітнім. В доповнення до цього вважаю за доцільно відмітити, що, на думку суду апеляційної інстанції при перегляді ухвали місцевого суду, останній не врахував те, що неповнолітня особа, котра досягла 14-річного віку, вправі укладати договір з адвокатом виключно за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників. Проте відсутність такої згоди не нівелює правових наслідків укладення зазначеного договору та наділення, разом з цим, адвоката повноваженнями на представництво, крім випадків визнання такого договору недійсним у судовому порядку. У випадку ж представництва у суді малолітньої особи адвокат має надати судові докази наявності згоди її батьків на укладення договору про надання правничої допомоги (юридичних послуг). Але при процесуальному представництві особи, яка досягла 14-ти років, адвокат повинен надавати судові документи, які підтверджують повноваження на таке представництво (ордер або довіреність), без необхідності подання згоди батьків на укладення договору з таким адвокатом. В цьому випадку суд не може вимагати пред'явлення договору про надання правової допомоги або юридичних послуг з метою підтвердження повноважень на представництво неповнолітньої особи, яка досягла 14-ти років (Київський апеляційний суд, 2021).

Підчас надання юридичних послуг не передбачає реалізацію представництва процесуальних прав та обов'язків особи в судах. При наданні правової допомоги у вигляді юридичних послуг у низці правовідносин по представництву прав та інтересів (наприклад, у виконавчому провадженні, при наданні юридичних консультацій, по малозначним справам цивільного судочинства) участь адвоката не є обов'язковою. Тому виконавцем юридичних послуг може бути не лише адвокат, але і будь-яка правосуб'єктна особа: як фізична, так і юридична. В останньому випадку існують так звані «субпідрядні» юридичні послуги, при яких матеріально-правові правовідносини закріплюються договором про надання юридичних послуг між замовником юридичних

послуг та їх зазначеним у договорі виконавцем – юридичною особою. Проте фактично юридичні послуги надає фізична особа, яка має певне відношення до юридично-закріпленого виконавця послуг, як то: знаходиться з нею у трудових або цивільно-правових правовідносинах. І при виникненні спору відносно належного виконання умов договору про надання юридичних послуг доказування по спору з подібним суб'єктом складом ускладнюється доволі заплутаним, підчас, колом прав та обов'язків за трикутником «замовник-виконавець-фактичний надавач» юридичних послуг.

Висновки. Підводячи підсумки статті можна констатувати специфічність договору про надання юридичних послуг. Це проявляється не лише у договірному закріпленні обов'язку надати вказані послуги та їх оплатити. Наявність в якості принаймні однієї із сторін – особи з юридичними знаннями та навичками робить ускладненим не лише доказування наявності вини виконавця як обов'язкової умови настання цивільно-правової відповідальності за неналежне виконання або невиконання цивільно-правової угоди. Мова іде і про встановлення заздальгідь, в багатьох випадках, умов договору в такій редакції, яка ускладнює або робить неможливим наявність цивільно-правового правопорушення з боку виконавця (надавача) юридичних послуг. При цьому автор не претендує на остаточне вирішення викладених у даній статті питань того чи іншого спрямування та вважає за доцільне запропонувати дискусії із їх дослідження та встановлення «об'єктивної істини».

Бібліографічний список

- Вільчик, Т. Б., 2015. *Конституційне право на правову допомогу адвоката у країнах Європейського Союзу та в Україні: монографія*. Харків. Право.
- Гусаров, К. В., 2021. Особливості надання правничої допомоги неповнолітнім при розгляді цивільних справ судами. В: Н. Ю. Голубева (ред.). *Одеська юридична академія. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів*. Матеріали круглого столу [online]. Одеса, 29 берез. 2021 р. Одеса: Фенікс, с. 13–18. Доступно: <<https://hdl.handle.net/11300/14491>> (дата звернення: 26.11.2022).
- Київський апеляційний суд, 2021. Постанова від 27 липня 2021 по справі № 369/13467/20 *Єдиний державний реєстр судових рішень* [online]. Доступно: <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/98654180>> (дата звернення 26.11.2022).
- Книгін, К. Г., 2011. Поняття і місце договору про надання юридичних послуг адвокатом у цивільному праві України. *Вісник Академії митної служби України. Серія : Право*, 2, с. 102–105.
- Красногвардійський районний суд м. Дніпра, 2022. Рішення від 14 грудня 2022 по справі № 204/9420/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* [online]. Доступно: <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/107972016>>.
- Попов, О. І., 2021. Роль адвоката у забезпеченні єдності судової практики при розгляді цивільних справ. *Проблеми законності*, 154, с. 127–137.
- Чумак, Р., 2021. Цивільно-правова відповідальність за невиконання та / або неналежне виконання договору про надання юридичних послуг. *Цивільне право і процес*, с. 46–51.
- Шпак, М. В., 2020. *Професійне представництво адвоката у цивільному процесі: монографія*. Харків : Право.
- Ярошевська, Г. М., 2013. Укладення договору про надання юридичних послуг. *Форум права*, 1, с. 1251–1256
- Danilyan, O. G., Dzeban, A. P., Kalinovsky, Y. Y., Kalnytskyi, E. A. and Zhdanenko, S. B., 2018. Personal information rights and freedoms within the modern society. *Informatologia*, 51(1–2), p. 24–33.

Komarov, V. and Tsvina, T., 2021. International standard of access to justice and subject of civil procedural law. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 28(3), p. 197–208.

References

- Chumak, R., 2021. Tsyvilno-pravova vidpovidalnist za nevykonannia ta / abo nenalezhne vykonannia dohovoru pro nadannia yurydychnykh posluh [Civil liability for non-performance and/or improper performance of the contract for the provision of legal services]. *Tsyvilne pravo i protses*, p. 46–51 (in Ukrainian).
- Danilyan, O. G., Dzeban, A. P., Kalinovsky, Y. Y., Kalnytskyi, E. A. and Zhdanenko, S. B., 2018. Personal information rights and freedoms within the modern society. *Informatologia*, 51(1–2), p. 24–33.
- Husarov, K. V., 2021. Osoblyvosti nadannia pravnychoi dopomohy nepovnolitnim pry rozghliadi tsyvilnykh sprav sudamy [Peculiarities of providing legal aid to minors during consideration of civil cases by courts]. In: N. Yu. Holubieva (ed.). *Odeska yurydychna akademiia. Alternatyvni sposoby vyrishennia tsyvilnykh sporiv. Materialy kruhloho stolu* [online]. Odesa, 29 berez. 2021. Odesa: Feniks, p. 13–18. Available at : <<https://hdl.handle.net/11300/14491>> (Accessed 26.11.2022) (in Ukrainian).
- Knyhin, K. H., 2011. Poniattia i mistse dohovoru pro nadannia yurydychnykh posluh advokatom u tsyvilnomu pravi Ukrainy [The concept and place of the contract on the provision of legal services by a lawyer in the civil law of Ukraine]. *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Serii : Pravo*, 2, p. 102–105 (in Ukrainian).
- Komarov, V. and Tsvina, T., 2021. International standard of access to justice and subject of civil procedural law. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 28(3), p. 197–208.
- Krasnohvardiiskyi raionnyi sud m. Dnipra, 2022. Rishennia vid 14 hrudnia 2022 po spravi № 204/9420/22 [Decision of December 14, 2022 in case № 204/9420/22]. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen* [online] Available at : <<https://reestr.court.gov.ua/Review/107972016>> (in Ukrainian).
- Kyivskiy apeliatsiyniy sud, 2021. Postanova vid 27 lypnia 2021 po spravi № 369/13467/20 [Resolution of July 27, 2021 in case No. 369/13467/20]. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen* [online] Available at : <<https://reestr.court.gov.ua/Review/98654180>> (Accessed 26.11.2022) (in Ukrainian).
- Popov, O. I., 2021. Rol advokata u zabezpechenni yednosti sudovoi praktyky pry rozghliadi tsyvilnykh sprav [The role of the lawyer in ensuring the unity of judicial practice in the consideration of civil cases]. *Problemy zakonnosti*, 154, p. 127–137 (in Ukrainian).
- Shpak, M. V., 2020. *Profesiine predstavnytstvo advokata u tsyvilnomu protsesi : monohrafiia* [Professional representation of a lawyer in civil proceedings: a monograph]. Kharkiv : Pravo (in Ukrainian).
- Vilchuk, T. B., 2015. *Konstytutsiine pravo na pravovu dopomohu advokata u krainakh Yevropeiskoho Soiuzu ta v Ukraini: monohrafiia* [The constitutional right to the legal assistance of a lawyer in the countries of the European Union and in Ukraine: a monograph]. Kharkiv. Pravo. Right (in Ukrainian).
- Yaroshevska, H. M., 2013. Ukladennia dohovoru pro nadannia yurydychnykh posluh [Conclusion of an agreement on the provision of legal services]. *Law forum*, 1, p. 1251–1256 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 24.12.2022

Gusarov K.

ENSURING IMPLEMENTATION OF THE AGREEMENT ON THE PROVISION OF LEGAL SERVICES AND FEATURES OF JUDICIAL MANAGEMENT OF THE PROCESS

The article deals with the issue of ensuring implementation of the agreement on the provision of legal services. Taking into account the constitutionality of the right to receive professional legal assistance, particular aspects of the legal nature of the agreement on the provision of legal services are analyzed. The specificity of the subject circle of this agreement is noted, taking into account the possibility of being an ordering party of legal services for a minor. At the same time, non-fulfillment of the terms of the specified agreement may not always be the basis for legal liability, because of the difficulty of proving guilt in improper fulfillment of its terms by one or both parties. In addition, there is a certain complexity of proof in collection of full payment on the provision of legal services by the executor.

Taking into account the rules of mandatory representation of a person's rights and interests by a lawyer in courts, the following feature of the subject composition of the agreement on the provision of legal services is noted. Thus, for the provision of legal assistance in a number of legal relationships for the representation of rights and interests (for example, in executive proceedings, when providing legal advice, in minor civil court cases), the participation of a lawyer is not mandatory. Therefore, the provider of legal services can be not only a lawyer, but also any legal entity: both physical and legal. In the latter case, according to the author, there are so-called "subcontracted" legal services, in which the material legal relationship is established by an agreement on the provision of legal services between the ordering party of legal services and their executor - a legal entity. And proof in a dispute with a similar subject composition is complicated by a rather confusing circle of rights and obligations under the triangle "ordering party-executor-provider" of legal services.

The article also contains references to case law materials, which gives it a practical orientation. At the same time, scientific interest in the issues of providing legal assistance, in particular by lawyers, is explained by numerous research publications in domestic and foreign publications.

Key words: *agreement on the provision of legal services, legal assistance, civil proceedings, dispute resolution, proving, court jurisdiction, judicial management.*